

УДК 372.878

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВНИХ ФОРМ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ І ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Лорошенко Т.В.

У статті розкриваються деякі шляхи удосконалення організаційно-змістовних форм музично-педагогічної підготовки студентів, спрямованих на підтримку їх індивідуального розвитку, гуманізацію взаємовідносин між викладачами та студентами, що є передумовою забезпечення майбутніми вчителями реальної гуманізації навчально-виховного процесу в школі.

Реформування загальної середньої освіти відповідно до Закону України „Про загальну середню освіту” і Державного стандарту початкової загальної освіти передбачає реалізацію принципів індивідуалізації та гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості дитини, визнання її самобутності й самоцінності.

Вперше людина, особистість проголошується як найвища цінність суспільства. Ця гуманістична ідея вимагає визнання дитини центром і змістом діяльності школи, кожного вчителя, конкретизації мети, перегляду завдань, змісту, методів навчання.

Такі тенденції у змісті освіти передбачають формування особистості майбутнього вчителя, що має високий рівень професійної культури, здатний реалізувати завдання гуманної педагогіки, забезпечити реальну гуманізацію навчально-виховного процесу в школі.

Численні дослідження вчених у сфері вищої освіти показують, що сьогодні вкрай необхідно розвивати такі форми навчання, що дозволили б майбутнім фахівцям органічно діяти в умовах пошуку гармонії людини із світом, формування нової системи духовних цінностей, подолання кризи у сфері освіти.

Велику роль у процесі гуманізації освіти відіграє естетичне, зокрема музичне виховання. Музика є одним з найбільш ефективних засобів виховання, що надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Створюючи хвилюючі образи світу та людини, відкриваючи психологічне багатство особистості, організовуючи духовне спілкування між людьми та поколіннями, музика стає незамінним засобом гуманності.

Оновлення змісту та методична підготовка сучасного вчителя музики повинні торкнутися, насамперед, питань формування гуманістичних рис особистості школяра і мають здійснюватися передусім на основі принципу гуманізації.

Мета статті – визначення шляхів вдосконалення організаційно-змістовних форм

підготовки майбутнього вчителя музики до гуманістичного виховання учнів.

У сучасній вищій освіті підвищується роль методологічної і загальнодидактичної педагогічної культури у організації і методичному забезпеченні навчального процесу. Методологічна культура є вихідним компонентом загальної готовності майбутнього вчителя до особистісно орієнтованої педагогічної діяльності.

У сучасних дослідженнях методологічна культура вчителя розглядається як особлива форма функціонування педагогічної свідомості, яка має прояв у методологічних вміннях цілепокладання гуманістичної діяльності, визначенні її головних принципів, обґрунтуванні методів (В.В.Краєвський, В.О.Сластьонін, В.Е.Тамарін, В.К.Кирилов), усвідомлення, формулювання та творчого розв'язання педагогічних задач, конструювання і проектування навчально-виховного процесу, методичної рефлексії (О.В.Бережнова), смислотворчої діяльності (С.В.Кульневич). Але методологічна культура визначає не тільки методологічні вміння, а й гуманістичну основу педагогічної свідомості [4, 115–116].

Реалізація завдань підготовки майбутнього вчителя до гуманістичного виховання дітей вимагає критичного перегляду змістовно-організаційних форм та методів роботи із студентами.

Педагогізація навчального процесу, його професійна спрямованість передбачає використання поряд із традиційними формами нестандартних методів навчання, стимулювання творчих здібностей студентів, формування навичок програмування та корекції навчально-виховного процесу, здатності до оцінювання як власних, так і інших способів розв'язання педагогічних задач.

Зокрема, суттєвих змін вимагає лекційна форма занять. Не секрет, що в більшості випадків лекціям відводять функцію основного джерела елементарних знань з даної галузі, забуваючи про те, що студент може отримати їх із підручників та інших джерел. Під час традиційної

лекції (директивна модель) викладач і студент залишаються функціонально відокремлені: функція викладача – викладання, функція студента – фіксування матеріалу у пам'яті та конспекті. З точки зору організації та ведення лекції, функція викладача є активною, функція студента – пасивною. Такі лекції були досить поширені в минулому, коли бракувало інформації, наукових книг та посібників.

Інформаційна епоха приводить до неухильного й швидкого розповсюдження різних знань, що значною мірою відбивається на навчальному процесі і змісті освіти. Завдяки „Інтернету” сьогодні людина може отримати необмежений об'єм знань з будь-якої проблеми.

Проте проведене нами дослідження виявило, що значна частина сьогоднішніх студентів в процесі лекційних занять нездатні концентрувати увагу, логічно мислити й оперувати абстрактними термінами. Відсутність розвинених читацьких навичок обумовлена звичкою сприйняття мозаїчного, яскраво оформленого потоку безсистемної інформації, що спрямовується на них із численних екранів.

Найбільш доцільною є друга (інтерактивна) модель організації лекційних занять, яка виходить із необхідності досягти розуміння інформації, що подається, побудована на взаємодії її учасників, передбачає їх постійний зворотний зв'язок і активність, спрямована на творче переосмислення знань.

Лекціями, що формують високий ступінь самостійності в діяльності студентів і впливають на формування їхнього досвіду пізнавальної роботи, є лекції з елементами проблемності та цілком проблемні лекції (лекції-діалоги, лекції-бесіди, лекції-дискусії та ін.). Читання таких лекцій розпочинають, вводячи до тієї чи іншої теми лекції окремі проблемні ситуації чи елементи ситуативності. Перехід до читання курсу проблемних лекцій відбувається поступово, за наявності в студентів незначного досвіду розв'язання проблем.

Оскільки проблемна лекція передбачає не просто засвоєння фактичної наукової інформації, а пошук шляхів отримання її, то вона включає в себе елемент формування пізнавальної самостійності та творчих здібностей слухача. Для сприйняття матеріалу проблемної лекції студенти мають бути завчасно підготовлені: психологічно – знати, що буде саме така лекція, і що вони мають на ній самостійно мислити та творчо діяти; теоретично – володіти певним запасом знань з теми проблемної лекції.

З метою організації процесу пошуку і визначення студентами смислу цілей сучасного виховання і навчання дітей їм пропонуються спеціально розроблені питання у вигляді стислих сигналів, які орієнтують на розкриття як позитивних, так і негативних аспектів цілепокладання (ідеологізм, гуманізм, реалізм цілі; протиріччя або

узгодженість цілей та засобів їх досягнення; можливість об'єктивного контролю знань учнів тощо). Ця робота потребує від студентів роздумів, рефлексії, критичності; вміння знаходити приховані протиріччя, формулювати проблеми і знаходити варіанти їх розв'язання [4, 117].

У структурі методологічної культури майбутнього вчителя значне місце належить формуванню методичної рефлексії, зокрема прогностичної. Українські психологи довели, що із психологічного погляду, будь-яка цілеспрямована діяльність – це більша чи менша система процесів розв'язання задач. Студентам доцільно пропонувати проблемні психолого-педагогічні задачі різних типів: учбові, навчальні, виховні, освітні. Ці задачі можуть бути подані з різною метою: для самостійного розв'язання та його обґрунтування; з готовим варіантом розв'язання, оптимальність якого треба обґрунтувати і передбачити, що було, якби вчитель вчинив інакше; з декількома варіантами розв'язання, результати яких треба передбачити, вибрати кращий варіант та обґрунтувати вибір.

З метою формування у студентів ретроспективної рефлексії та рефлексії, включеної у безпосередню педагогічну діяльність, доцільно пропонувати такі завдання: дати професійну характеристику педагогічній діяльності одного з шкільних учителів; визначити власні особливості педагогічної діяльності під час практики в школі; виявити причини своїх професійних успіхів та невдач тощо.

Активізує розумову діяльність, творчу ініціативу та підвищує інтерес студентів лекція з „нависшими помилками”. Такий вид лекції потребує значної підготовчої роботи. За кілька днів до лекції викладач попереджає студентів про те, що лекція на таку тему читатиметься з певними навмисно зробленими помилками. Виявити та виправити їх мають студенти. Напередодні лекції студенти повинні бути обізнані з її змістом завдяки прочитаному матеріалу за підручником.

Досить ефективним способом підвищення методологічної культури майбутнього вчителя є залучення самих студентів до підготовки і читання окремих питань лекції (лекція-співпраця). Процес підготовки студента до такої лекції сприяє формуванню та розвитку мови, мовленнєвої культури, способів викладу матеріалу, навичок самостійної, творчої роботи, вміння виступати перед аудиторією, здатності пояснювати та відстоювати власну точку зору.

Найбільш ефективними нестандартними методами навчання є ділові ігри, відкриті заняття в межах школи передового педагогічного досвіду, публічний захист знань, конкурси з основ педагогічної майстерності тощо.

На практичних заняттях з методики музичного виховання з метою формування комплексу імпровізаційних умінь і навичок доцільно використовувати такі методи роботи, як моде-

лювання, педагогічні ігри, інсценування педагогічних фактів тощо.

Під час моделювання створюються ситуації, максимально наближені до реальної школи, до несподіваних суперечностей, що з'являються раптово під час проведення уроків, де від вчителя вимагається вміння знайти оптимальний гуманний засіб вирішення проблеми.

Дуже корисні педагогічні ігри, де кожному відводиться певна роль. Такі заняття дозволяють учасникам гри подивитись на себе з боку, з'ясувати, як сприймаються іншими їхні дії, увійти в роль учителя або учня.

Оволодінню основами гуманної педагогіки допомагає також метод саморозвиваючої педагогічної ситуації. Формується певна педагогічна ситуація і розподіляються в ній ролі. Починається гра, яка близька до умов педагогічної задачі, а далі вона саморозвивається за допомогою прийому проектування („якщо б”), який відомий у театральній педагогіці як елемент системи К.С.Станіславського. Учитель планує конкретні вправи, завдання, заздалегідь передбачаючи декілька варіантів реалізації завдань залежно від зміни реальних обставин уроку.

Подальшої розробки й удосконалення потребує зміст курсу „Методика музичного виховання в школі”, а саме поглиблення й урізноманітнення форм, прийомів і методів засвоєння таких тем, як „Педагогіка співробітництва в процесі музичного навчання і виховання”, „Український фольклор як засіб морально-естетичного виховання дітей”, „Інноваційні технології педагогічного спілкування на уроках музики”, „Гуманізація навчально-виховного процесу на уроках музики”, „Удосконалення педагогічного оцінювання на уроках музики” та ін., а також гуманізація завдань педагогічної практики студентів, вивчення передового досвіду вчителів з цієї проблеми.

Урок музики в школі – урок мистецтва – обумовлює певні вимоги до стилю його викладання, тобто до педагогічних умінь учителя. Процес викладання курсу „Методика музичного виховання в школі” повинен бути спрямований на розуміння студентами основного сенсу роботи вчителя музики – не передачі певної суми знань про музику, а прищеплення любові до неї. Щоб досягти цього, вчитель має активізувати почуття учнів, навчитися впливати на емоційну сферу дитячої психіки, розвивати почуття співпереживання, власної гідності, волі, що забезпечує свідоме засвоєння дитиною загальнолюдських цінностей.

Значну увагу у вихованні особистості майбутнього вчителя слід звертати на необхідність формування у дітей гуманістичних почуттів і відносин. Дитині треба дати зрозуміти важливість турботливого ставлення до інших; навчити її виходити у стан іншої людини. На практичних заняттях з методики музичного виховання студенти розробляють тематичні уроки музики, які спрямовані на розвиток емоційної сфери

учнів, виховання чуйності до оточуючих, здатності емоційного відгуку на прекрасне, добре (теми: „Я та моя сім'я”, „Що я зроблю для Батьківщини?”, „Подорож із друзями”, „Добро і зло” та ін.)

Формування в учнів почуття цінності іншої людини потребує тривалих комплексних виховних зусиль. Так, під час знайомства з музичним твором важливо викликати у дітей інтерес до особистості композитора.

Результати проведеного опитування, спрямованого на виявлення можливостей „бачення” молодшими школярами композитора, дозволили зробити висновок про те, що в дитячих характеристиках автора музичного твору простежується тенденція приписувати йому свої думки, почуття, переживання та дії, тобто відбувається розповсюдження дитиною свого „я” на музичний твір та його автора. Виявлені особливості уявлення дітьми автора музичного твору диктують необхідність людинознавчої спрямованості навчально-виховного процесу на уроках музики.

З цією метою необхідно спрямовувати студентів частіше „виходити” в бесідах про музику на особистість композитора, в результаті чого діти звертатимуть увагу на ту людину, яка створила твір мистецтва, проникатимуться її думками, почуттями:

Наприклад, у бесідах про „Дитячий альбом” П.Чайковського доцільно подати такі факти:

а) Чайковський ще в дитинстві був дуже талановитим, він створив багато красивої музики. Це, напевно, ще й тому, що був доброю і скромною людиною;

б) які мелодійні й ніжні твори Чайковського! Інакше й бути не може – адже він так любив свою маму.

Одним із шляхів гуманізації навчально-виховного процесу на уроках музики є реалізація педагогіки співробітництва, яка може здійснюватися в різних напрямках. Один з них – співробітництво вчителя з учнями. Вчитель повинен спиратися на життєвий і художній досвід дітей, знати, що цікавить їх, чому саме вони надають перевагу.

Педагогіка співробітництва найбільш повно виявляється в педагогічному спілкуванні, яке повинно сприяти творчій, доброзичливій атмосфері на уроці. Учитель – творець спілкування. Від його вміння починати, вести, продовжувати, припиняти спілкування залежить вирішення педагогічних завдань.

Оволодіння особливостями педагогічного спілкування – це один із засобів підвищення методичної підготовки майбутнього вчителя. Під час лекцій, практичних занять, а також у процесі проходження студентами педагогічної практики в школі їх увага звертається на те, що важливим моментом під час спілкування з учнями є вміння учителя вслуховуватися і чути не тільки що, але й як говорять діти. Необхідно обов'язково давати дитині час на обміркування, а якщо відповідь не пролунала, треба, спираючись на музичний і

життєвий досвід дітей, разом з ними шукати художньо-образні зв'язки змісту даного твору з літературою, живописом, природою, життям тощо. Корисно, щоб учитель на уроці постійно доводив дітям думку: „Тут усі талановиті“, „Роби, як вважаєш за потрібне“, „Умій виразити себе“.

Майбутній учитель повинен вміти помітити будь-який успіх, навчитися дивуватися унікальним якостям кожної дитини, розвивати їх.

В процесі навчання у вузі майбутній учитель починає опановувати мистецтво спілкування з метою вироблення вміння ефективно себе подати, вигідно підкреслити свою гідність, зрозуміло пояснити, уважно вислухати, дати потрібну пораду.

У реальних ситуаціях процес спілкування становить складну поліфонію реплік, розповідей, запитань, оцінних суджень, відповідей, зауважень, емоційних реакцій. Навчаючись постійно збагачувати спілкування все новими і новими засобами і заходами, гнучко його перебудувати, студенти готують себе до інновацій у майбутньому педагогічному спілкуванні.

На заняттях доцільно радити студентам скласти для себе умовну ідеальну модель мовлення вчителя в різних ситуаціях педагогічно-виховного процесу і орієнтуватися на неї в процесі професійного навчання, а пізніше, збагачуючи спілкування все новими і новими засобами, – в процесі становлення як учителя під час самостійної педагогічної діяльності.

Однією з важливих тенденцій у практиці роботи із свідомістю та самосвідомістю майбутніх учителів є організація самоконтролю знань, який систематизує навчання студента, допомагає йому своєчасно виявити, що саме з програмного матеріалу він не засвоїв. Ця форма налаштовує студента на формування в учнів самооцінки під час професійної роботи.

Зручною й ефективною формою самоконтролю є заповнення кожним студентом відомості, в якій по горизонталі розташовані графи відповідно до кількості тем лекційних

занять. Протягом семестру студент проставляє в цю відомість самооцінку знань із кожної теми. Він має правити свою оцінку до початку екзаменаційної сесії. Ця незвична для студентів робота зацікавлює їх. При організації самоконтролю важливо допомогти студентам поясненням критеріїв і методики самооцінки, потрібно роз'яснити необхідність і корисність володіння елементом самоконтролю не тільки в період навчання, але й у майбутньому.

В початковий період з метою полегшення роботи з самоконтролем студентам з окремих тем доцільно видавати спеціально розроблені завдання. Але після двох-трьох тем у більшості з них виробляються стійкі навички, які дозволяють самостійно визначати найбільш важливі положення лекції і оцінювати за ними рівень своїх знань.

Наприкінці семестру відомість із самооцінками студентів передається викладачу і використовується ним під час екзамену. Таким чином формальна, іноді неприємна для студента процедура екзамену збагачується елементами жвавої зацікавленості, яка проявляється в тому, щоб довести справедливості своєї самооцінки. Ця зацікавленість стимулює роботу студента також у період підготовки до екзамену.

Таким чином, головними тенденціями вдосконалення організаційно-змістовних форм музично-педагогічної підготовки студентів є спрямованість на підтримку їх індивідуального розвитку, надання їм необхідного простору свободи для прийняття самостійних рішень, діалогізація змісту і форм навчання, збільшення контактів між викладачами та студентами. Все це є сутнісними вимогами до гуманної, особистісно орієнтованої освіти.

Якщо у майбутніх учителів сформовані ціннісні орієнтації педагогічної спрямованості, якщо знання набули для них особистісний смисл, то розв'язання педагогічних задач відбуватиметься в системі гуманних взаємовідносин і спроможне забезпечити повноцінний розвиток учнів.

Література:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Бех І.Д. Сучасні методологічні напрями виховання особистості // Кримські педагогічні читання: Матер. міжнар. конфер. – Х.: НТУ „ХПІ“, 2001. – С. 24–30.
3. Кульневич С.В. Личностная ориентация методологической культуры учителя // Педагогика – 1997. – № 5. – С. 108–115.
4. Мартинюк О.Б. Професійна підготовка вчителя як суб'єкта гуманістичної освітньої діяльності // Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – С. 115–119.

IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL AND PITHY FORMS OF MUSICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF STUDENTS AS MEANS OF INDIVIDUALIZATION AND HUMANIZATION OF TEACHING PROCESS

T.V.Doroshenko

The article deals with some ways of improvement of organizational and pithy forms of musical and pedagogical training of students, aimed at the maintenance of their individual development, humanization of relationship between teachers and students, the way to would-be-teachers a real humanization in the process of education and upbringing in school.